

Abstract

De-a lungul timpului, diferite științe s-au ocupat cu explicarea fericirii și, cu fiecare ocazie, abordarea variază. Tensiunea cea mai puternică este între abordarea calitativă și cea cantitativă a fenomenului. Astfel, antropologia, știință prin excelență calitativă, privește fericirea sub forma unei pulsații spirituale care este totodată și transcendentă (Bernea 2008, Vulcănescu 1991). Economia, însă, știința exactității, privește mai degrabă fericirea sub forma prosperității, într-o relație direct cauzală – prosperitatea determină fericirea (Ricardo 2001). Un indicator al prosperității este și produsul intern brut al unei țări, care adesea este relaționat cu standardul de viață și cu fericirea. Recenta politică socială a „wellbeing”-ului britanic abordează fericirea sub aspect separat de PIB, dar totuși în relație cu acesta, construindu-se un nou indicator, mai complex, al fericirii.

Cuvinte cheie: fericire, PIB, prosperitate, wellbeing.

Introducere sau ce înțelegem prin fericire și PIB

Materialul de față introduce în discuția dreptului la fericire perspectiva sau mai degrabă comparația cu abordarea economică, a (măsurării) fericirii prin produsul intern brut pe cap de locuitor. Termenii de mai sus, fericire și PIB, considerăm că nu fac parte din același câmp de investigație, de aceea și titlul „fericire vs. PIB”.

Fericirea este un fenomen destul de complex și tocmai de aceea aceasta nu poate fi redusă la aspectele prosperității materiale. Perspectiva pe care o găsim cea mai cuprinzătoare și pe care o vom întrebuința pentru a înțelege fericirea aparține sociologului Ernest Bernea. În lucrarea *Treptele bucuriei*, Bernea discută triada fericire-bucurie-plăcere, distingând aceste concepte unele de altele. Este de notat faptul că doar fericirea și plăcerea sunt termenii pe care economia îi folosește în teoretizarea aspectelor vieții economice, mai cu seamă plăcerea produsă de *satisfacție*. Fericirea sau condiția fericirii, argumenta David Ricardo la începutul secolului al XIX-lea, constă în prosperitatea individului. Aceasta din urmă se dobândește atunci când salariul de piață este mai mare decât cel natural:

„It is when the market price of labour exceeds its natural price, that the condition of the labourer is flourishing and happy, that he has it in his power to command a greater proportion of the necessaries and enjoyments of life, and therefore to rear a healthy and numerous family” (Ricardo, p.59).

Totodată, fericirea este în relație cu plăcerea, conform economistului britanic – „condiția muncitorului este de prosperitate și fericire, când este în puterea sa să gestioneze o proporție mai mare de necesități și plăceri ale vieții” (Ricardo, p.59). Tot despre plăcere amintește și teoria economică mai apropiată de zilele noastre, în

---

1 Material prezentat în cadrul Conferinței Internaționale „Dreptul la Fericire”, sub egida Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, în perioada 13-15 decembrie 2012.

care valoarea unui bun este înțeleasă ca utilitate, iar aceasta din urmă ajunge să fie identificată în economie cu nivelul de satisfacție: „In a word, utility denotes satisfaction” (Samuelson și Nordhaus, 1992, p.83). Acesta își asociază plăcerea unui individ în ceea ce privește consumarea unui produs sau serviciu: „More precisely, it refers to the subjective pleasure or usefulness that a person derives from consuming a good or service” (ibidem).

Revenind la Ernest Bernea, acesta simte nevoia de a înlătura confuziile dintre bucurie și fericire și dintre bucurie și plăcere:

„Ca noțiune, bucuria aparține mai mult moralei, iar fericirea e o noțiune metafizică. Ca realitate bucuria este legată de viața noastră istorică, este însăși esența [...]. Fericirea însă este legată de credința într-o viață de dincolo, lume stabilă, aceea a permanențelor, și că ea poate să fie trăită într-un alt ciclu al vieții. În acest fel, [...] bucuria există în timp, pe când fericirea există în afara timpului, în eternitate” (Bernea, p.10).

„Plăcerea este o stare superficială ce apără bine un anumit conformism social; ea este starea născută dintr-un contact periferic cu lumea și viața, plăcerea este cântecul [...] tuturor senzațiilor ușoare și satisfacția unui suflet redus. Bucuria este starea lucrurilor de adâncime, este cântecul eliberator al împlinirii” (Bernea, p.11).

Bernea atribuie plăcerii senzațiile ușoare, limescul, în timp ce bucuria este înțeleasă în relație cu morala, iar fericirea cu eternitatea, *transpersonalul*. Astfel, fericirea nu e plăcere precum nu este nici bucurie, deși relația dintre fericire și bucurie este de completare. Considerăm că problema relației între PIB și fericire se pune greșit, în sensul că nici chiar terminologic nu se respectă același plan al discuției. Dacă PIB este un indicator economic care măsoară prosperitatea unei societăți², iar fericirea ține mai degrabă de „credința într-o viață de dincolo” (Bernea, p.10), nu se poate stabili o relație între cele două componente fiindcă nu fac referire la același plan al existenței. În acest fel, teoretic, relaționarea PIB-ului se poate face cu bucuria, aspect legat de viața istorică. Pentru a nu complica discuția însă, materialul va folosi termenul de fericire în accepțiunea de bucurie la Bernea.

Confuzia dintre fericire și Produs Intern Brut

Începând cu bazele liberalismului clasic, știința economică a avut ceva dificultăți în a se raporta la unitatea referentă a economiei, și anume *gospodăria*. Din punct de vedere etimologic, termenul economie vine de la grecescul „oikonomia” în care „oikos” și „nomos” traduc o știință a gestionării gospodăriei. În spațiul românesc, cel care a teoretizat acest tip de abordare este Mircea Vulcănescu în lucrarea *Spre un nou medievalism economic*. Lucrarea căpătâi a acestei culegeri de articole semnate de Vulcănescu a dat și titlul materialului. **Medievalismul economic** este în realitate un mod de viață, o stare de lucru, o perspectivă creștină asupra vieții sociale, în care nucleul abordării este *consumul după nevoie* nu *după plăcere*. În economia de piață plăcerea presupune consumul cât mai sporit. Fericirea, însă, nu constă în PIB, ci în autosuficiență, cum spune Ernest Bernea despre bucurie, în termeni de durabilitate, frumos și sens pozitiv major (Bernea, p.11). A-ți fi ție suficient, din punct de vedere al gospodăriei, este sensul cel mai cuprinzător al fericirii deoarece conține referentul cadru – gospodăria cu familia ca nucleu, precum și dimensiunile fericirii: *existența, cunoașterea, creația, puritatea, plenitudinea, dăruirea* precum și faptul de *a fi împreună* (Bernea, 2008). Fericirea, prin toate aceste dimensiuni, nu exclude

2 PIB reprezintă produsul intern brut al unui stat și cuprinde valoarea monetară a tuturor bunurilor și serviciilor produse în interiorul granițelor celui stat de-a lungul unui an (vezi <http://www.investopedia.com/terms/g/gdp.asp#axzz2E5Wg2Wf>)

suferința, ea nu trimite la plăcere, ci de multe ori chiar la opusul acesteia, la sacrificiu și suferință. Fericirea, deci, se poate afla în opoziție cu *satisfacția*.

Planul conform căruia PIB-ul determină fericirea este o încercare, din punctul nostru de vedere nereușită, și aceasta deoarece fericirea este pusă în paralel cu PIB-ul până la 15.000 \$ pe cap de locuitor, depășirea acestui prag conducând la diluarea relației cauzale dintre fericire și cantitatea de bani posedată. De altfel, sociologia a remarcat, prin Robert Putnam, faptul că nu contează atât de mult prosperitatea economică, ci mai ales siguranța financiară. În acest mod explica sociologul american discrepanțele inter-generaționale și motivul pentru care tinerii și persoanele de vârstă mijlocie sunt mai puțin fericiți:

„Some of the generational discrepancy is due to money worries: despite rising prosperity, young and middle-aged people feel less secure financially” (Putnam, 2000, pp.334-335).

Fericirea între darwinism și PIB

Din perspectivă darwinistă, fericirea pornește de la principalele condiții de existență ale individului: *supraviețuirea și reproducerea*, sau *supraviețuirea prin reproducere* (*The Economist*, 18 decembrie 2008). Consecința acestei realități este tradusă în încercarea constantă a individului de a atrage persoanele de sex opus, sau de a se impune, printr-un status superior, în fața acelor de același sex.

Ierarhia socială devine, astfel, cadrul esențial de manifestare, în care mobilitatea indivizilor se realizează prin intermediul puterii. În cadrul organizării sociale curente, puterea este expresia capacităților financiar-economice, de aici sesiza și Edward Luttwak în ultima decadă a secolului al XX-lea, schimbarea axului lumii în funcție de o nouă știință, *geoconomia*. Caracteristica principală a geoeconomiei este analiza puterii în funcție de logica comerțului. Continuă Luttwak, puterea nu mai este neapărat expresie militară, ci economică. Mircea Vulcănescu atrage atenția asupra acestei problematice prin lucrarea *Logos și Eros*. Puterea, explică Vulcănescu, este concretizată în bani și devine factor de disoluție a comunității, întrucât cei care dețin puterea îi subordonează imediat pe cei mai slabi, manifestarea puterii dobândind astfel un caracter anarhic (Vulcănescu, p.69). Puterea exprimată în bani conduce la crize tipice, legate de lipsa mijloacelor bănești sau reducerea acestor resurse. Iată, de exemplu, violența fizică masculină crește în condițiile în care tinerii nu mai au acces la femei pentru că nu au o situație economică precară (*The Economist*, 18 decembrie 2008). În acest context, într-adevăr, fericirea pare că se leagă mult mai strâns de produsul intern brut, ea fiind o expresie a mijloacelor financiare avute la dispoziție.

Capitalul social – recuperarea înțelesului social al fericirii

Omul modern a ajuns la confundarea fericirii cu plăcerea. Economia neoliberală a ajuns să înțeleagă valoarea în termeni de utilitate, iar utilitatea în sensul satisfacției, a plăcerii consumării unui bun, fapt ușor vizibil în legea diminuării utilității marginale: „the amount of extra marginal utility declines as a person consumes more and more of a good” (Samuelson, Nordhaus, p.84). De aici reiese faptul că produsul are o barieră minimă care, odată atinsă, diminuează nivelul plăcerii, al satisfacției consumării produsului. În acest mod,

diversificarea producției și oferirea de noi produse au izvorât din credința că individului trebuie să i se ofere suficiente bariere ale satisfacției în așa fel încât să se evite prăbușirea nivelului fericirii. Și astfel s-a ajuns la măsurarea fericirii prin PIB, prin *cantitate*, cu cât produci mai mult cu atât mai bine, echivalându-se cantitatea cu calitatea. Problema este sesizată de George Ritzer în celebra sa lucrare despre McDonaldizarea societății. Sistemul McDonalds se bazează pe faptul că o cantitate mare sau o livrare rapidă a acesteia înseamnă că trebuie să fie și un produs bun: „a lot of something, or the quick delivery of it, means it must be good” (Ritzer, 2001, p.199). La fel și cu fericirea în relație cu PIB-ul, cu cât este mai mare produsul intern brut pe cap de locuitor, cu atât fericirea s-ar presupune că este mai ridicată.

Pe o altă treaptă a explicației se află Robert Putnam care vede fericirea în funcție de conexiunile sociale. Comunitatea de prieteni și de relații sociale este direct răspunzătoare pentru nivelul mai ridicat de fericire în rândul persoanelor peste 55 de ani. Cauza acesteia este creșterea stării de bine produsă de „experiențele comune”, în timp ce mai tinerii membri ai societății, blocați în obsesia autocontrolului și autonomiei personale se însingurează. De aici și lipsa unui sprijin:

„Psychologist Martin Seligman argues that more of us are feeling down because modern society encourages a belief in personal control and autonomy more than a commitment to duty and common enterprise. Where once we could fall back on social capital – families, churches, friends – these no longer are strong enough to cushion our fall” (Putnam, p.335).

Fericirea în cadrul familiei

Paradigma darwinistă scoate în evidență, deși într-un sens extrem de restrâns, importanța comuniunii: „Sexual success, by contrast, tends to dampen criminal behaviour down. Getting married and having children – in other words, achieving at least part of his Darwinian ambition – often terminates a criminal’s career” (*The Economist*, 18 decembrie 2008). Darwinismul consideră numai aspectele de sexualitate în cadrul comuniunii dintre indivizi. Familia însă, reprezintă cadrul mai cuprinzător care trimite la *așezarea* individului. Familia este mediul în care individul se regăsește pe sine, prin intermediul celuilalt/celoralți. Astfel, relațiile sociale ale omului, și îndeosebi relațiile din cadrul familiei sunt cadrele fericirii. Pe de altă parte, familia se pare că depinde la rândul său de sprijinul material pe care se bazează. Însă nu este vorba de *cantitatea* resurselor cât caracterul constant, *certitudinea* acestora. Putem observa în graficul de mai jos că în ultimii ani (după declanșarea crizei financiar-economice din 2008) numărul căsătoriilor este în declin, ajungând în 2010 cu 1,5 mai puține căsătorii la mia de locuitori față de anul 2008 (5,4 comparativ cu 6,9 căsătorii).

Grafic . Numărul de căsătorii la mia de locuitori (2008-2010). Sursa: Institutul Național de Statistică, România în cifre 2012.

Din cauza faptului că economia, la nivel mondial, este în declin, tinerii își caută echilibrul într-o dezvoltare strict individuală, resursele financiare nefiind capabile să le confere siguranță în întreținerea

unei familii. Înțelegem că fericirea ține nu atât de prosperitatea materială cât de siguranța financiară (Putnam, 2000).

Două politici de stat: Bhutan și wellbeing-ul lui David Cameron

Problema măsurării fericirii la nivel guvernamental este din ce în ce mai des întâlnită în rândul liderilor importanți ai lumii. Printre aceștia, amintim de Nicolas Sarkozy și David Cameron care în ultima perioadă fie au solicitat noi metodologii și studii despre fericire (Sarkozy), fie au propus noi indicatori (Cameron cu politica „wellbeing”-ului). Problema aceasta s-a ridicat ca urmare a faptului că fericirea este totodată indicator al stării sociale cât și rezultat al politicilor implementate de guvernare. *Fericirea ține de sănătatea mentală a individului.* Este un element care îi determină nivelul de implicare socială și profesională. Sunt numeroase studii care demonstrează, de pildă, cum persoanele mai fericite au un nivel al productivității muncii mai ridicat (Oswald, Proto, Sgroi, 2009). Autorii au realizat un experiment în acest sens. Au strâns voluntari cărora le-a arătat un film haios apoi dându-le un test de gândire și au comparat performanțele cu ale celor care s-au uitat la un film neutru sau care nu s-au uitat la niciun film. Rezultatele au arătat un procent de 12% mai mare în favoarea celor care au urmărit un film haios.

În acest fel, fericirea indivizilor devine problemă de stat. La nivelul statelor, Bhutanul se remarcă prin indexul național al fericirii (GNH) care constă în sănătatea spirituală, fizică, socială și de mediu a cetățenilor săi precum și în mediul natural (*The Guardian*, 1 decembrie 2012). Franța, Canada, Regatul Unit, și chiar China au devenit preocupate la nivel de stat de problema fericirii și a măsurării ei la scară națională. Cazul Marii Britanii se distinge pentru amploarea fenomenului în dezbaterile publice. David Cameron, premierul Regatului Unit, implementează începând cu anul 2010 o politică ce constă în măsurarea bunăstării cetățenilor, prin care vrea să alăture PIB-ului un nou indicator (GWB – general wellbeing) pentru a certifica gradul de fericire individuală:

„It's time we admitted that there's more to life than money and it's time we focused not just on GDP but on GWB – general wellbeing” (*The Guardian*, 14 noiembrie 2010).

Necesitățile unui asemenea indicator țin de capitalul social, cultural, de ecologia locuirii:

„Wellbeing can't be measured by money or traded in markets. It's about the beauty of our surroundings, the quality of our culture and, above all, the strength of our relationships” (idem).

Această politică nu este privată însă de critici. David Cameron a alocat suma de 2 milioane de lire pentru ca bunăstarea cetățenilor britanici să poată fi măsurată. Reacțiile privind bugetul au fost

imediate, considerându-se că suma este prea mare. De asemenea, se consideră că politica de *wellbeing* este o distragere a atenției de la problemele reale ale țării. Nu în cele din urmă, măsurarea fericirii ca bunăstare nu ar fi posibilă, subiectul acesteia fiind considerat unul ce ține de spiritual:

„Happiness is a matter for spiritual inquiry, not the Office for National Statistics. It has nothing to do with the Government, and politically-inspired attempts to exploit our supposed state of mind have a sinister smack to them” (*Daily Mail*, 25 iulie 2012).

Scopul acestei politici ține de stabilirea viitoarelor politici publice.

Concluzii

Pentru studiile occidentale efectuate în domeniul fericirii, aceasta din urmă apare cel mai adesea sub forma unui grafic „U”. Fericirea este cel mai intens trăită de copii, tineri și, surprinzător, de bătrâni. Odată cu înaintarea în vârstă pierdem din vitalitate, dar câștigăm fericire (cf. *The Economist*, 16 decembrie 2010). Fericirea conduce nu numai la sănătatea mentală a individului, dar și la cea fizică. În cadrul unui test desfășurat de John Weinman, profesor de psihiatrie la Colegiul King din Londra, acesta a monitorizat nivelul de stres în rândul voluntarilor și apoi le-a realizat mici răni (idem). Rănile s-au vindecat de două ori mai rapid în rândul celor care erau mai puțin stresați decât cei care aveau un nivel de stres ridicat (idem). De asemenea, am putut observa faptul că fericirea corelează cu productivitatea, cu cât suntem mai fericiți cu atât nivelul nostru de productivitate la locul de muncă este sporit. Așadar, fericirea indivizilor trimite la *sănătatea populației* și la *vitalitatea economiei*. Deși discursul economic dominant are o raportare reduționistă la fericire, atribuind-o produsului intern brut, noile politicile de stat privind constituirea unui index al fericirii au mai mult decât pretextul așteptat, au argumentul necesarului.

Fericirea devine, astfel, un concept cheie în viitoarele dezbateri și politici publice și economice.

Bibliografie

Bernea, Ernest 2008, *Treptele Bucuriei*, Editura Vremea, București

Institutul Național de Statistică, *România în cifre 2012*, disponibil la adresa [http://www.insse.ro/cms/files/publicatii/Romania%20in%20cifre %202012.pdf](http://www.insse.ro/cms/files/publicatii/Romania%20in%20cifre%202012.pdf) (consultat decembrie 2012)

Luttwak, Edward N. 1990, **From Geopolitics to Geo-Economics: Logic of Conflict, Grammar of Commerce**, *National Interest*, în Ó Tuathail, Gearóid, Simon Dalby și Paul Routledge 1998, *The Geopolitics Reader*, London: Routledge

Oswald, Andrew J., Eugenio Proto și Daniel Sgroi 2009, *Happiness and productivity*, The Institute for the Study of Labor, Bonn, disponibil la adresa de internet <http://ftp.iza.org/dp4645.pdf> (consultat decembrie 2012)

Putnam, Robert D. 2000, *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*, Simon & Schuster

Ricardo, David 2001, *On Principles of Political Economy and Taxation*, 1817 (third edition 1821), Batoche Books, Kitchener, Ontario, Canada

Ritzer, George 2001, *Explorations in Social Theory. From Metatheorizing to Rationalization*, Sage Publications

Samuelson, Paul și William D. Nordhaus 1992, *Economics*, McGraw-Hill

Vulcănescu, Mircea 1991, *Logos și Eros. Creștinul în Lumea modernă. Două tipuri de filozofie medievală*, Paideia, București

Vulcănescu, Mircea 2009, «*Spre un nou medievalism economic*». *Scrieri economice*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, cuvânt înainte de Toma Roman, București: Editura Compania

Articole

Daily Mail, The wellbeing survey is pointless and creepy. Cameron should leave cheering us up to entertainers, 25 iulie 2012

Mihai, Adelina, Criza erodează încrederea românilor în viitor, *Ziarul Financiar*, 20 ianuarie 2012

The Economist, Why we are, as we are, 18 decembrie 2008

The Economist, Why, beyond middle age, people get happier as they get older, 16 decembrie 2010

The Guardian, David Cameron aims to make happiness the new GDP, 14 noiembrie 2010

The Guardian, Gross national happiness in Bhutan: the big idea from a tiny state that could change the world, 1 decembrie 2012.